

Ольга ЛОВКА

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ НАВЧАЛЬНОЇ ГРУПОВОЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається проблема організації та психологічного супроводу методу проектів у ВНЗ. Обґрунтовується необхідність виділення окремої групи соціально-психологічних чинників, що істотно впливають на здійснення студентами творчих навчальних проектів у складі малих груп. Викладені і проаналізовані результати емпіричного дослідження, які показують характер впливу кожного соціально-психологічного чинника групової проектної діяльності студентів: психологічної атмосфери малої групи, групової згуртованості, регулятивного та організаційно-комунікативного потенціалів проектних команд.

Ключові слова: *груповою проектною діяльністю студентів, навчальні проекти, критерії змістовного компонента ефективності, соціально-психологічні чинники, соціально-психологічні компетенції.*

У процесі удосконалення змісту і методів сучасної вищої освіти залишається не охоплена увагою психолого-педагогічної науки і практики підготовка студентів ВНЗ до роботи в умовах командної взаємодії при здійсненні проектної діяльності. Сучасний етап розвитку українського суспільства має проектний характер: проекти, проектування і проектна діяльність пронизують сьогодні усі його галузі – промислове підприємство (проекти маркетингових досліджень, рекламних акцій тощо), проектно-орієнтовані галузі (архітектура, будівництво, науково-дослідна діяльність, розробка програмних продуктів), педагогічні науки. Ідеї організації навчального процесу як проектування і проектної діяльності тих, хто навчається,

займають

наразі

одне

3

© Ловка Ольга, 2010

провідних місць серед інноваційних розробок у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії і практиці. Метод проектів сьогодні визнається фахівцями одним із найефективніших, він формує професійну компетентність, сприяє особистісному і творчому розвитку майбутніх фахівців [12]. Фахівцями відзначені великі можливості використання цього методу для формування у студентів компетенцій вищого рівня (здатності до співробітництва, здатності розв'язувати проблеми, відповідальності, ініціативності) [18]. Психологи також відзначають високу цінність цього методу: “Без сумніву, метод проектів є доволі ефективним з погляду формування у тих, хто навчається, набору компетенцій, необхідних для успіху їхньої майбутньої діяльності” [23, 9].

Тому однією з умов підвищення ефективності професійної підготовки у вищому навчальному закладі є впровадження у процес навчання методу проектів.

Водночас сьогодні явно не вистачає психологічного обґрунтування чинників проектної діяльності, що є особливо значущим для групових її форм. Можливо, саме через відсутність належного науково-практичного обґрунтування соціально-психологічних чинників навчальної групової проектної діяльності студентів, у вітчизняних ВНЗ цей метод застосовується обмежено. Тому психологічне дослідження групової проектної діяльності студентів є надзвичайно актуальним, зокрема, в аспекті використання його як ефективного засобу професійної соціалізації, розвитку творчих та соціально-психологічних умінь майбутніх фахівців як учасників командних проектів. Необхідність озброєння студентів та викладачів-координаторів проектів знаннями щодо соціально-психологічних особливостей навчальної групової проектної діяльності та практичними вміннями її організації й стала поштовхом для нашого дослідження.

Досліджувана проблема є частиною науково-практичної роботи кафедри психології та педагогіки Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана “Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів

університету”. Її розробка визначається необхідністю підвищення рівня психолого-педагогічної підготовки викладачів непедагогічних університетів, зокрема, соціально-психологічних умінь під час організації групових форм роботи.

З аналізу останніх публікацій бачимо, що принципи організації навчання з використанням навчальної проектної діяльності у формі методу проектів визначені педагогами середньої та вищої школи і широко представлені у науково-методичній літературі (Ч.Майерс, Т.В. Джонс [10], Н.В.Матяш [12], Є.С.Полат [16], Г.С. Сазоненко [20], М.А. Ступницька [21] та ін.). Дослідниками розроблена типологія проектів [16], визначена послідовність його етапів, змістовна сторона проектної діяльності [12], конкретизовані особливості оцінювання індивідуальних проектів [21], визначені особливості здійснення групових проектів [10].

У зарубіжній літературі відповідним до терміну проектної діяльності є поняття “Students` Project Work”, а до групової проектної діяльності – “Cooperative Student Projects” (“кооперативні студентські проекти”). Серед досліджень прихильників кооперативного навчання треба відмітити праці Р. Джонсона і Д. Джонсона, Ч. Майерса, Т.Джонса [10]. Ч. Майерс, Т.Джонс визначили схожі особливості між результатами кооперативних проектів та групової навчальної діяльності учнів (у складі малих груп): “З точки зору результатів навчання, метод кооперативних проектів має певну спільність із методом роботи у неформальних малих групах: 1) ті, хто навчаються, здобувають можливості вдосконалювати мислення у бесіді та письмі; 2) зв'язати власні думки з думками інших; 3) давати оцінку новим підходам; 4) вдосконалювати навички групової взаємодії” [10, 80 – 81]. Автори також виокремили важливі особливості кооперативних студентських проектів, що відрізняють їх від неформальних малих груп. Дослідники називають: “1) взаємозалежність учасників від групи як цілого сприяє успішному досягненню мети; 2) для підсилення індивідуального внеску у груповий проект існує можливість розподілу між учасниками різних задач, за умови врахування індивідуальних навичок учасників; 3) викладачі постають у ролі співучнів або майстер-учнів, допомагаючи групам

дотримуватися напряму та надаючи студентам ресурси для виконання групових завдань” [10, 81]. Ми погоджуємося із поглядами авторів і будемо власне дослідження психологічних особливостей групової проектної діяльності із врахуванням означених спільних та відмінних рис між кооперативними формами групової діяльності та груповою проектною діяльністю студентів.

Р. Джонсон і Д. Джонсон, відомі дослідники кооперативного навчання, вирізняють 5 головних переваг цього методу: 1) позитивна взаємозалежність учасників проектів; 2) індивідуальна відповідальність; 3) безпосередня взаємодія між учасниками, можливість обговорення і підтримки один одного всередині групи; 4) можливість здобуття міжособистісних навичок у малих групах; 5) групова рефлексія [10, 81 – 84].

Психологічні науки щойно розпочинають вивчення особливостей навчальної проектної діяльності. Серед ґрунтовних психологічних праць відзначимо роботу російської дослідниці Н.В.Матяш [12], яка на основі психологічного аналізу змісту проектної діяльності школярів виділяє її у самостійну психологічну категорію. У дослідженні Н.В.Матяш визначений вплив проектної діяльності на процес розвитку особистості школярів різних вікових категорій, зокрема, на формування когнітивної, емоційно-вольової сфери та творчого потенціалу особистості, розроблений і апробований алгоритм проектної діяльності, виявлений психологічний механізм оволодіння проектною діяльністю, а саме поелементне засвоєння її змісту, розроблена психолого-педагогічна модель проектної діяльності школярів.

Соціально-психологічні умови підвищення ефективності професійної проектувальної діяльності інженерів досліджував В.А. Моляко [13]. Серед важливих чинників спільного творчого процесу цієї діяльності автор вирізняє процес взаєморозуміння між членами творчої групи під час обміну професійною інформацією, на який впливають їхні індивідуальні особливості (тип нервової системи, темперамент, тип пам'яті, сприйняття (слухове, зорове), індивідуальний стиль діяльності: “...суттєво, між іншим, якими стратегіями користуються працівники під час розв'язання проблем; наприклад, абсолютна схильність одного з

них до аналогових дій може стати причиною конфлікту, якщо інші працівники віддають перевагу принципово новим варіантам, і навпаки”[13, 30]. Ми вважаємо цей погляд важливим не тільки для професійної проектувальної, але й для навчальної проектної діяльності.

У соціальній психології добре вивчені проблеми соціально-психологічних умов ефективності спільної діяльності (Р.С.Немов [14]), спільної навчальної діяльності (В.В.Рубцов [19]), феноменології малих груп (Р.Л.Кричевський, К.М. Дубовська [9]). Деякі дослідники приділяють особливу увагу дослідженню факторів результативності групової навчальної діяльності студентів. Наприклад, проблемам взаємозв’язку соціально-психологічних та дидактичних умов групової навчальної діяльності студентів присвячене дисертаційне дослідження М.В.Артюшиної [2]. Автор розробляє дидактичні умови групової навчальної діяльності студентів на основі особливостей структуривання академічних студентських груп.

Наразі виникає новий напрям в організаційній психології – психологія управління проектами, що вивчає “закономірності управлінської діяльності у проектному середовищі, тобто вплив окремої людини та групи (проектної команди) на процес управління проектом і, навпаки, вплив управлінських взаємовідносин у проектній діяльності на психологію окремої людини і команди” [11, 5].

Проте на сьогодні фактично не визначено психологічних особливостей проектної діяльності суб’єктів студентського віку. Немає однозначного тлумачення психологічного змісту поняття “групова навчальна проектна діяльність”. Не визначені психологічні особливості організації групової проектної діяльності студентів. Відсутні дослідження психологічних умов та чинників групової проектної діяльності студентів, виявлення яких дає можливість впливати на підвищення її ефективності.

Метою статті є висвітлення результатів теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників навчальної групової проектної діяльності студентів

(далі НГПД).

У викладі основного матеріалу дослідження спочатку розкриємо поняття проектування та навчальної групової проектної діяльності, які вимагають уточнення. Навчальна проектна діяльність походить від слова “проект” і поєднує особливості навчальної і проектної діяльності. Характерною особливістю проектної діяльності як навчальної є її некомерційний характер, навчально-розвивальні цілі. Особливістю навчальної діяльності як проектної, є створення творчого продукту, наявність специфічного етапу – проектування.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що поняття “проект”, “проектування” і “проектна діяльність” представлені у багатьох значеннях, часто переплітаються і подібно тлумачаться. Зупинимось на кожному з цих понять, щоб охарактеризувати специфіку навчальної групової проектної діяльності.

Поняття “проект” у різних науках використовується у двох найбільш загальних значеннях: 1) як “сукупність цілеспрямованих дій” [12]; 2) як документ, “образ певного результату інтелектуальної діяльності” [5].

У педагогічній літературі немає однозначного тлумачення понять “проектна діяльність” і “проектування”. Деякі автори називають проектуванням процес створення проекту, тобто включають у це поняття процес створення образу та комплекс дій з його втілення (виготовлення, контролю та випробування виробу або надання послуги) [16]. Інші автори визначають проектування як послідовний поетапний опис об'єкта і розрізняють поняття “проектування” і “проектна діяльність” [4], [20]. Прихильники цього підходу підкреслюють, що для задоволення потреби особистості необхідно мати проект та технологію його реалізації (дві складові перетворювальної діяльності) [4, 53]. На нашу думку, визначення Г.С. Сазоненко найбільше підходить для опису сутності поняття проектування: “Проектування в загальному його розумінні – це науково обґрунтоване визначення системи параметрів майбутнього об'єкта або якісно нового стану існуючого проекту – прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта, стану чи процесу в єдності зі способами його досягнення” [20, 125].

Тобто, це мисленневий процес, який втілюється у певний документ, схему, опис. Але процес проектування не охоплює комплекс дій щодо здійснення всього проекту – весь комплекс дій щодо втілення його у життя. Ми погоджуємося із цим поглядом і вважаємо, що проектування – окремий вид інтелектуальної творчої діяльності, який водночас є і початковим етапом, і найважливішим компонентом проектною діяльності. Проектна діяльність, як ширше поняття містить не тільки проектування – етап створення майбутнього образу результату і програми його здійснення, а й послідовний комплекс (алгоритм) дій, що призводить до втілення проєктованих ідей, задуму у практичне життя.

Отже, *проектна діяльність* – це цілеспрямований комплекс дій однієї людини або групи людей на створення нової, або розробку вже існуючої ідеї і впровадження її в життя, результатом якого є новий суспільно цінний продукт. Проектна діяльність може бути індивідуальною та груповою.

Отже, ми відрізняємо поняття “навчальна проектна діяльність” у значенні специфічної теоретико-практичної пізнавальної діяльності учнів [12], від “педагогічного проектування” як специфічної функції педагогічної діяльності [8].

У проектному менеджменті проектування визначається як управлінська процедура, як “процес управління командою і ресурсами проекту за допомогою специфічних методів, завдяки яким проєкт завершується успішно і досягає своєї мети” [3, 13].

Сьогодні проектування розглядається як “особливий вид діяльності, що відрізняється від наукової та виробничої діяльності і може застосовуватися у будь-якій соціальній сфері, зокрема, в освіті” [7, 12]. Об’єктами проектування у педагогіці можуть бути будь-які зміни у житті: особистість, компетенції (як педагогів, так і тих, хто навчається), освітні процеси, соціальні процеси та інші явища.

У розглянутих визначеннях проектування відмічаються різні аспекти цього складного поняття: його творчий характер; його зміст – прийняття рішень під час взаємодії, створення нових об’єктів; його миследіяльність (створення уявного образу і прототипу) та практико-діяльнісна форми (втілення цього образу у матеріальну форму).

На творчий характер проектування, проектувальної і проектної діяльності вказують усі дослідники.

Навчальна проектна діяльність може бути індивідуальною, парною та груповою. На нашу думку, у більшості професійних напрямів підготовки у ВНЗ доцільно організовувати проектну діяльність у групових формах з огляду на важливість формування соціально-психологічних компетенцій майбутніх фахівців.

З нашого погляду, навчальна групова проектна діяльність студентів – *це спеціально організована діяльність суб'єктів навчання у складі малих груп, спрямована на розв'язання деякої проблеми, метою якої є здобуття професійних знань, умінь та навичок і яка завершується реалізацією об'єктивно або суб'єктивно нового практичного результату (продукту).*

Відповідно, групова проектна діяльність має ті самі ознаки, що й спільна діяльність: спільну мету, взаємозв'язок учасників, розподіл дій, координацію індивідуальних дій, єдину програму, спільний результат. Крім того, проектна діяльність має ту саму структуру, що й спільна діяльність. Якщо покласти в основу аналізу психологічну систему діяльності В.Д. Шадрикова, то виявляється, що й спільна, і проектна діяльність мають одну й ту саму структуру: мотиви, цілі, програму, інформаційну основу діяльності, прийняття рішень, професійно важливі якості, результати діяльності [24]. Тому у нашому дослідженні групової навчальної проектної діяльності ми покладаємось на емпіричні здобутки спільної навчальної діяльності.

Як форма групової діяльності НГПД поєднує в собі характеристики продуктивної творчої, і спільної діяльності, отже, на неї можуть впливати як індивідуальні психологічні властивості учасників, так і соціально-психологічні процеси, що відбуваються у малій групі.

На основі теоретичного аналізу ми виділили чотири групи внутрішніх чинників, які, з нашої точки зору, можуть здійснювати істотний вплив на навчальну групову проектну діяльність. До першої групи чинників увійшли індивідуально-психологічні особливості учасників проектів: інтелектуальні (домінуючий тип мислення), динамічні (тип темпераменту), типологічні (тип особистості). Другу групу чинників складають

особливості мотивації до НППД: мотивація досягнення успіху та спрямованість мотивації на творчу і пізнавальну діяльність. До третьої групи чинників ми віднесли рівень розвитку специфічних творчо-проективних умінь НППД: евристичних, які проявляються в оригінальності, продуктивності, гнучкості вербального мислення, творчої уяви, та проєктивних – умінні розробляти стратегію і тактику проєкту, прогнозувати результати. У четверту групу чинників увійшли соціально-психологічні уміння ефективної взаємодії (комунікативно-організаційні, регулятивні, уміння розв'язувати конфліктні ситуації) учасників проєктів та особливості соціально-психологічної характеристики проєктних команд, а саме: атмосфера в команді, її згуртованість, композиція індивідуальних властивостей учасників та особливості рольового розподілу малої групи. Крім того, ще один важливий зовнішній чинник НППД – організаційно-педагогічна майстерність викладача, – що потребує окремого дослідження. У даній статті ми акцентуємо увагу на розкритті саме групи соціально-психологічних чинників НППД.

Серед праць, які досліджують проблему соціально-психологічних чинників ефективності діяльності, ми виділяємо доробки Р.С.Немова [14], В.Н.Треньова, М.І.Магури, С.В.Леонтьєва [22].

Р.С.Немов називає серед найважливіших соціально-психологічних умов ефективної роботи малих груп їхні структурно-формальні та соціально-психологічні характеристики: 1) величину, 2) задачу, 3) композицію, 4) стиль керівництва, 5) міжособистісні взаємовідносини (взаємні симпатії-антипатії, інтенсивність міжособистісних контактів, спілкування та інші зовнішні щодо змісту спільної діяльності форми взаємин і взаємодій); 6) форму організації спільної діяльності (індивідуальну або групову роботу): колективно-кооперативна (організована на основі взаємозалежності і взаємозв'язку) та індивідуальна (що базується на самостійній і незалежній роботі кожного з учасників) [14, 172 – 181].

В.Н.Треньов, М.І.Магура, С.В.Леонтьєв називають наступні чинники, що підвищують ефективність роботи професійної проєктної команди: 1) невеликий розмір групи (5 –

7 осіб); 2) просторові обмеження, які сприяють взаємодії; 3) високий рівень згуртованості; 4) високий рівень співробітництва членів проектної групи, що передбачає достатній рівень розвитку комунікативних навичок і умінь управління конфліктами членів групи; 5) групові норми; 6) забезпеченість необхідними ресурсами. При цьому на згуртованість позитивно впливають: дружня атмосфера, побібність між членами команди, привабливі групові цілі, загрозна оточення, взаємозалежність членів групи [22, 30]. До чинників, що знижують ефективність групової роботи, автори відносять: погане керівництво, неконструктивний клімат (боротьба за владу, бажання домінувати), низький рівень залучення членів групи у спільну роботу, низька орієнтація членів групи на результат, відсутність творчих здібностей в учасників, погані внутрішні відносини тощо.

Ми віднесли до групи соціально-психологічних чинників НГПД соціально-психологічні характеристики студентів та соціально-психологічні характеристики малої групи, що здійснює проект, які об'єднали під назвою "Соціально-психологічний профіль проектної команди". До соціально-психологічних характеристик студентів належать: рівень розвитку комунікативних, організаційних, регулятивних умінь, рівень розвитку вміння керувати конфліктами. До соціально-психологічної характеристики малої групи, яка здійснює проект, входять: психологічна атмосфера малої групи, її згуртованість та рольовий розподіл. Характеристики чинників наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.
Характеристика соціально-психологічних чинників
навчальної групової проектної діяльності

	Характеристика чинників
Соціальні уміння	1) комунікативні: прагнення до спілкування, розкутість під час взаємодії і

<p>групової проектної діяльності</p>	<p>виступів перед аудиторією; вільне встановлення контакту з людьми різних статусних позицій; довіра до оточуючих, вільне вираження емоцій, вміння наполягати на власній позиції і переконливо говорити</p> <p>2) організаційні: прагнення впливати на оточуючих, брати участь у прийнятті рішень, організувати спільну діяльність, хороша орієнтація у стосунках з оточуючими, вміння давати доручення і контролювати їх виконання</p> <p>3) регулятивні: інтернальність – високий рівень суб'єктивного контролю за значущими ситуаціями, покладання відповідальності за події у житті на власні можливості, відчуття власної відповідальності за особисті та ділові справи</p> <p>4) розв'язання конфліктів: домінування у поведінці під час конфліктних ситуацій стилів співробітництва, компромісу та уникнення конфліктів над конкуренцією і пристосуванням</p>			
<p>Соціально-психологічна характеристика проектних команд</p>	<p>1) Психологічна атмосфера малої групи</p> <table border="1" data-bbox="383 954 983 1401"> <tr> <td data-bbox="383 954 672 1401"> <p><u>Позитивний полюс:</u> домінує дружелюбність, узгодженість дій, задоволеність участю у групі, висока продуктивність, співробітництво, взаємна підтримка, небайдужість, зацікавленість у взаємодії у групі.</p> </td> <td data-bbox="672 954 983 1401"> <p><u>Негативний полюс:</u> домінує ворожість, неузгодженість дій, конкуренція і боротьба за владу, незадоволеність участю у групі, непродуктивність, недоброзичливість, байдужість до інших учасників, незацікавленість у взаємодії</p> </td> </tr> </table>		<p><u>Позитивний полюс:</u> домінує дружелюбність, узгодженість дій, задоволеність участю у групі, висока продуктивність, співробітництво, взаємна підтримка, небайдужість, зацікавленість у взаємодії у групі.</p>	<p><u>Негативний полюс:</u> домінує ворожість, неузгодженість дій, конкуренція і боротьба за владу, незадоволеність участю у групі, непродуктивність, недоброзичливість, байдужість до інших учасників, незацікавленість у взаємодії</p>
<p><u>Позитивний полюс:</u> домінує дружелюбність, узгодженість дій, задоволеність участю у групі, висока продуктивність, співробітництво, взаємна підтримка, небайдужість, зацікавленість у взаємодії у групі.</p>	<p><u>Негативний полюс:</u> домінує ворожість, неузгодженість дій, конкуренція і боротьба за владу, незадоволеність участю у групі, непродуктивність, недоброзичливість, байдужість до інших учасників, незацікавленість у взаємодії</p>			

	<p>2) Згуртованість малої групи – ступінь інтеграції групи у єдине ціле, відчуття приналежності до групи, позитивні відносини, відповідальне ставлення до справи, відчуття комфортності, взаємозалежність</p>
	<p>3) Рольовий розподіл у групі – чіткий розподіл ролей залежно від індивідуальних переваг, взаємодоповнення рольових функцій (відсутність дублювання), відповідність розподілених ролей індивідуальним можливостям учасників, прийняття ними своїх ролей</p>

Для розкриття впливу визначених соціально-психологічних чинників на НГПД нами було здійснено обґрунтування поняття її ефективності.

У психологічній науці ефективність діяльності тлумачиться як “системна міра, головним компонентом якої є ступінь досягнення цілей діяльності, а підпорядкованим – ступінь економічності та раціональності використання виділених на це ресурсів. Слід описувати саме систему цілей, акцентуючи увагу на виділенні ієрархічних відношень між ними.” [17, 56].

У нашому дослідженні ефективності проектної діяльності ми прийняли послідовність дій, викладену у психологічному словнику В.І.Войтка “Вивчаючи ефективність тієї чи іншої діяльності, слід передусім з урахуванням визначених вище моментів описати систему критеріїв ефективності (характеристики, за якими її мають оцінювати). Наступним кроком має бути визначення системи факторів ефективності, тобто характеристик, від яких вона залежить. У ролі таких факторів виступають властивості суб’єктів діяльності, її об’єктів та умов, а також способів її організації. Далі мають бути виділені конкретні показники для оцінки критеріїв і факторів ефективності і там, де це можливо, знайдені числові значення цих показників” [17, 56].

Обґрунтованим, з нашого погляду, є тлумачення ефективності діяльності Н.Пов'якель – як ставлення досягнутого за тим чи іншим критерієм результату до максимально досяжного або раніше запланованого результату. Ефективність діяльності можна визначити на основі чітко виділених кількісних чи якісних критеріїв та одиниць вимірювання результатів [15, 176].

Підхід вітчизняних соціальних психологів ґрунтується на положенні про залежність ефективності групової діяльності від рівня розвитку групи, що прямо пов'язане з рівнем її згуртованості (чим вищий рівень розвитку групи, а отже, і згуртованості групи, тим вища ефективність такої групи) [1, 213 – 215]. На основі цього положення соціальними психологами був висунутий критерій ефективності діяльності малої групи – соціальна та ділова активність членів групи (зумовлена їхньою задоволеністю працею), покладений в основу важливого методологічного принципу дослідження ефективності малої групи: з одного боку, врахування змістовної діяльності групи, з іншого, – контексту реальних відносин, які складаються у ній під час спільної діяльності.

Визначення ефективності групової проектної діяльності пов'язане із проблемою її оцінювання. Оцінювання навчальних проектів є досить складною справою, як і оцінювання будь-якої творчої праці. Більшість науковців вважають доцільним критеріальний метод оцінювання проектів – з допомогою спеціально розроблених критеріїв відповідно до дидактичних завдань проектної діяльності.

Деякі автори визначають поняття критеріїв проектної діяльності як перелік різних видів діяльності, які здійснює той, хто навчається, під час роботи і має засвоїти їх в результаті, і які можуть бути оцінені [21, 55] Головною вимогою до критеріїв оцінювання проектної діяльності, на думку М.А.Ступницької, є можливість тим, хто здійснив проект побачити, їхні позитивні здобутки і недоліки їхньої проектної роботи, а координатору проектів – рівень досягнення студентами необхідних ЗУН професійної діяльності.

Питання критеріїв оцінювання проектів висвітлене досить повно [6; 21 та ін.]. Але у більшості праць, присвячених оцінюванню проектної діяльності, увага

приділяється індивідуальним проектам, і майже немає методик оцінювання групових проектів.

“Оцінка педагогічної ефективності проектної діяльності – це визначення того, наскільки досягнуті в процесі її здійснення результати відповідають дидактичним цілям, методичним завданням, що передбачалися, тобто, чи відповідають нові (прирошені) досягнення компетенціям та ЗУН студентів, що планувалися” [23, 55 (за М.Ю. Бухаркіною)]. М.А. Ступницька відносить до дидактичних цілей індивідуальної проектної діяльності школярів наступні три групи: універсальні компетенції (мислительні, діяльнісні, комунікативні та інформаційні); загальнонаукові навички (інтелектуальні, організаційні, комунікативні); проектні уміння (проблематизація, цілепокладання, планування, здійснення діяльності (реалізація плану), самоаналіз і рефлексія) [23, 57]. Ми загалом погоджуємося з автором, але, з нашого погляду, при оцінюванні групових проектів треба до названих додати соціальні уміння.

Отже, оцінка ефективності групової проектної діяльності є багатовимірною і має складатися з декількох показників. Одному з таких показників, який можна визначити як змістовну характеристику успішності навчальних проектів, присвячені розробки педагогів [21], [6].

На основі аналізу цих джерел та власних міркувань ми виділили змістовний компонент НГПД і розробили наступні показники цього компонента ефективності студентських групових проектів: 1) досягнення цілі і завдань проекту; 2) постановка і обґрунтування проблеми проекту; 3) глибина розкриття теми і змісту проекту; 4) створення і демонстрація ефективних моделей поведінки з предметної діяльності; 5) рівень творчості проекту; 6) Якість презентації (захисту) проекту; 7) якість оформлення звіту (відповідність вимогам); 8) якість продукту проектної діяльності; 9) загальна ефективність проекту. Кожний з показників має вираз у балах від 0 до 5 залежно від рівня його відповідності розробленим критеріям. Характеристики показників змістовного компонента ефективності НГПД наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Характеристики показників змістовного компонента

ефективності НГПД

Показники змістовного компонента ефективності НГПД	Характеристика компонентів (оцінюється в балах від 0 до 5)
1. Ціль	Рівень відповідності досягнутих цілей і завдань в результаті здійснення проекту встановленим і диференційованим на етапі проектування.
2. Проблема	Чіткість формулювання проблеми, її обґрунтування. Рівень послідовності проектування її розв'язання у програмі. Наявність послідовної демонстрації у продукті шляхів і засобів її вирішення.
3. Глибина, змістовність	Рівень змістовності та глибини знань з теми проекту, аналізу, обсягу використаних матеріалів (теоретичних знань) учасниками проекту
4. Модель поведінки, важливої у професії	Рівень ефективності продемонстрованої моделі поведінки, необхідної для професії з предметної діяльності (практичні уміння), яскравість її презентації учасниками
5. Творчість	Рівень самостійності роботи, новизни, оригінальності використаних у проекті творчих елементів, наявність нових знахідок. Суб'єктивна або об'єктивна цінність продукту в межах навчальних цілей.
6. Захист (презентація) проекту	Рівень цілісності, послідовності, емоційності презентації матеріалу, наявність використання додаткових засобів для сприйняття. Здатність підтримувати контакт з аудиторією. Наявність зацікавленості аудиторії, дотримання регламенту і вимог.
7. Якість звіту	Відповідність виконаного звіту встановленим вимогам, повнота інформації, самостійність виконання, своєчасність підготовки

8. Якість продукту	Відповідність продукту вимогам якості. Рівень естетичного оформлення, глибини змісту, новизни і творчості, самостійності.
Загальна оцінка ЗК	Відповідність проектного навчального результату і творчого продукту сукупності названих чинників

Упродовж 2006 – 2009 років нами було здійснене емпіричне дослідження особливостей групової проектної діяльності серед студентів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. У констатуючому експерименті взяли участь 330 студентів (у складі 71 малої групи), I-II курсів факультетів “Маркетинг”, “Менеджмент”, “Юридичний”, “Міжнародно-економічні відносини”, “Кредитно-фінансовий”. З них дівчат – 69,1 %, юнаків – 30,9 % у віці 17-19 років.

Метою констатуючого етапу дослідження було виявлення характеру зв'язку між виділеними нами показниками змістовного компонента ефективності НГПД та її соціально-психологічними чинниками.

Для діагностування соціально-психологічних властивостей студентів і соціально-психологічних характеристик малих груп, які здійснювали проекти, були використані методики, які добре зарекомендували себе надійним і валідним психодіагностичним інструментарієм: питальник РСК (рівень суб'єктивного контролю) Дж. Роттера, методика КОС В.В. Синявського та Б.О. Федоришина; методика визначення індексу групової згуртованості Сішора; методика оцінки психологічної атмосфери у колективі А.Ф. Фідлера.

Для визначення результатів був використаний параметричний метод кореляційного аналізу із застосуванням коефіцієнту кореляції Пірсона для нормального розподілу, який дав можливість встановити зв'язки між показниками змістовного компонента ефективності НГПД та низкою її соціально-психологічних чинників (Таблиця 3). Виявлено високий рівень взаємозалежності (на рівні значущості $p \leq 0,01$).

Таблиця 3.

**Кореляційні зв'язки соціально-психологічних чинників
та показників
змістовного компонента ефективності навчальної
групової проектної
діяльності студентів**

Показники змістовного компонента ефективності (ЗК) НГПДС	Соціально-психологічні чинники НГПДС				
	ГЗ	ПА	КП	ОП	РП
ДЦ	0,811**	-0,665**	0,521**	0,568**	0,503**
РПП	0,725**	-0,637**	0,557**	0,512**	0,500**
ГРТ	0,782**	-0,682**	0,431**	0,594**	0,471**
МП	0,810**	-0,671**	0,411**	0,520**	0,405**
Тв	0,776**	-0,696**	0,464**	0,575**	0,523**
ЯПр	0,816**	-0,696**	0,454**	0,502**	0,499**
ОЗ	0,756**	-0,643**	0,380**	0,515**	0,430**
ЯП	0,880**	-0,797**	0,526**	0,524**	0,478**
ЗЕ (ЗК)	0,897**	-0,774**	0,523**	0,616**	0,548**

Позначення:

1) Критерії змістовного компонента ефективності НГПД: ДЦ – досягнення цілі і завдань проекту; РПП – рівень постановки і обґрунтування проблеми проекту; ГРТ – глибина розкриття теми і змісту проекту (теоретичні предметні знання); МП – створення і демонстрація ефективних моделей поведінки з предметної діяльності (практичні предметні уміння); Тв – рівень творчості проекту; ЯПр – якість захисту, презентації проекту; ОЗ – якість оформлення звіту проектної діяльності; ЯП – якість продукту проектної діяльності; ЗЕ (ЗК) – загальна ефективність змістовного компонента НГПД.

2) Соціально-психологічні чинники групової проектної діяльності студентів: ГЗ – групова згуртованість; ПА – психологічна атмосфера проектної команди; КП – комунікативний потенціал проектної команди; ОП – організаційний потенціал проектної команди; РП – регулятивний потенціал проектної команди.

З таблиці видно, що існує високий рівень зв'язку між усіма показниками ефективності та практично усіма виділеними нами соціально-психологічними чинниками. При цьому найбільший зв'язок існує між груповою згуртованістю та практично усіма змістовними показниками ефективності НГПД, особливо з якістю продукту (0, 880). Також відзначимо існування найбільш вагомого оберненого зв'язку між загальним показником ефективності НГПД і полюсом психологічної атмосфери (-0,774): ефективність залежить від рівня розвитку психологічної атмосфери малої групи.

Отже, теоретичне обґрунтування та результати кореляційного аналізу підтвердили наше припущення про значний вплив соціально-психологічних чинників на групову проектну діяльність та показали необхідність виділення у зв'язку з цим нарівні зі змістовним компонентом НГПД студентів другого важливого її компонента – соціально-психологічного.

За результатами проведеного теоретичного та емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників НГПД ми дійшли таких висновків:

1. Психологічне дослідження НГПД студентів є актуальним з огляду на її вагомий вплив на сучасну професійну підготовку фахівців.

2. Поняття НГПД можна визначити як спеціально організовану діяльність суб'єктів навчання у складі малих груп, метою якої є здобуття професійних знань, умінь та навичок, спрямовану на розв'язання деякої проблеми, і яка завершується реалізацією реального об'єктивно або суб'єктивно нового практичного результату (продукту).

3. Серед психологічних чинників НГПД особливого значення набувають соціально-психологічні ("Соціально-психологічний профіль команди"), до яких можна віднести соціально-психологічні уміння студентів (комунікативно-організаційні, регулятивні та уміння розв'язувати конфлікти) і соціально-психологічні характеристики проектної команди (згуртованість, психологічна атмосфера, рольовий розподіл малої групи).

4. Як показники змістовного компонента ефективності НГПД виділені рівні відповідності критеріям: 1) досягнення цілі і завдань проекту; 2) постановка і обґрунтування проблеми проекту; 3) глибина розкриття теми і змісту проекту; 4) створення і демонстрація ефективних моделей поведінки з предметної діяльності; 5) рівень творчості проекту; 6) якість презентації (захисту) проекту; 7) якість оформлення звіту (відповідність вимогам); 8) якість продукту проектної діяльності.

5. Існує вагомий зв'язок між показниками змістовного компонента ефективності НГПД та її соціально-психологічними чинниками, що дає підстави говорити про необхідність врахування цих чинників під час організації студентських групових проектів та забезпечення психологічного супроводу групової проектної діяльності.

Результати дослідження дозволяють надалі визначити перспективу дослідження. Зокрема, важливим завданням є з'ясування психологічних умов організації навчальної групової проектної діяльності, складання програми розвитку соціально-психологічних умінь студентів на початковому етапі НГПД та практичних рекомендацій для викладачів щодо урахування її психологічних особливостей, розробка методик діагностики та підвищення її ефективності.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 365 с.

2. Артюшина М.В. Взаємозв'язок соціально-психологічних та дидактичних умов групової навчальної діяльності студентів: дис... канд. пед. наук. 13.00.04 / Артюшина Марина Віталіївна – К., 2000. – 195 с.

3. Батенко Л.П., Загородніх О.А., Ліщинська В.В. Управління проектами: Навч. посібник. – К. : КНЕУ, 2004. – 231 с.

4. Гаджиев Г.М., Абдуразаков М.М. Сущность проектно-преобразовательной деятельности учащихся / Г.М.Гаджиев, М.М.Абдуразаков // Наука и школа. – 2003. – № 6. – С.53 – 55.

5. Гузеев В.В. Проектное обучение как одна из интегральных технологий / В.В.Гузеев // Метод проектов в университетском

образовании: сб. науч.-метод. статей. Вып. 6 / сост. Ю.Э. Краснов; редкол. : М.Г.Богова [и др.]; под общ. ред. М.А.Гусаковского. – Минск: БГУ, 2008. – 244 с. – С. 43 – 58

6. Ізбаш С.С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету: дис... канд. пед. наук.: 13.00.04./ С.С.Ізбаш. – Мелітополь, 2007. – 290 с.

7. Коберник О. Проектування на уроках трудового навчання / Олександр Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти – 2001. – № 4. – С. 12 – 14.

8. Колесникова И.А. Педагогическое проектирование: учеб. пособие для высш. учеб. заведений / И.А. Колесникова, М.П. Горчакова-Сибирская; под ред. В.А.Сластенина, И.А. Колесниковой. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр “Академия”, 2007. – 288 с.

9. Кричевский Р.Л., Дубовская Е.М. Социальная психология малой группы: Учебное пособие для вузов. / Р.Л. Кричевский, Е.М Дубовская – М. : Аспект Пресс, 2001. – 318 с.

10. Майерс Ч., Джонс Т.В. Кооперативные студенческие проекты (Реферат) / Ч.Майерс, Т.В.Джонс // Метод проектов в университетском образовании: сб. науч.-метод. статей. Вып. 6 / сост. Ю.Э. Краснов; редкол. : М.Г.Богова [и др.]; под общ. ред. М.А.Гусаковского. – Минск: БГУ, 2008. – 244 с. – С. 80 – 96.

11. Маршак Е.И., Антонова Н.Н. Психология управления проектами: Методологические указания к самостоятельной работе: В 2-х ч. – Ч.1. Психология личности в управлении проектами. – Николаев: НУК, 2007.– 124 с.

12. Матяш Н.В. Психология проектной деятельности школьников в условиях технологического образования / Под ред. В.В.Рубцова – Мозырь: РИФ “Белый ветер”, 2000 – 285 с.

13. Моляко В.А. Социально-психологические условия повышения эффективности творческой научно-инженерной деятельности / В.А.Моляко – К. : Вища школа, 1974. – 79 с.

14. Немов Р.С. Социально-психологический анализ эффективной деятельности коллектива / Р.С. Немов Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М. : “Педагогика”, 1984. – 200 с.

15. Педагогічний словник / За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001 – 176 с.

16. Полат Е.С. Метод проектов / Е.С.Полат // Метод проектов в университетском образовании: сб. науч.-метод. статей. Вып. 6 / сост. Ю.Э. Краснов; редкол. : М.Г.Богова [и др.]; под общ. ред. М.А.Гусаковского. – Минск: БГУ, 2008. – 244 с. – С. 34 – 42

17. Психологічний словник. За ред. В.І Войтка. – К. : “Вища школа”, 1982. – 216 с.

18. Равен Дж. Выходя за рамки стандарта “3RS” (чтение, письмо, арифметика): достижение и оценивание более широких целей в сфере образования (реферат) / Дж. Равен // Метод проектов в университетском образовании: сб. науч.-метод. статей. Вып. 6 / сост. Ю.Э. Краснов; редкол. : М.Г.Богова [и др.]; под общ. ред. М.А.Гусаковского. – Минск: БГУ, 2008. – 244 с. – С. 172 – 195

19. Рубцов В.В. Психологические основы организации совместной учебной деятельности. Автореф. на соиск... канд. псих. наук. М., 1986. – 24 с.

20. Сазоненко Г.С. Проектна педагогіка у системі оновлення навчально-виховного процесу у ліцеї / Г.С.Сазоненко // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практично зорієнтований збірник. За ред. І.Г.Єрмакова – К. : Видавництво “Департамент”, 2003. – 500с.

21. Ступнищкая М.А. Новые педагогические технологии: учимся работать над проектами. Рекомендации для учащихся, учителей и родителей. / М.А.Ступнищкая. – Ярославль: Академия развития, 2008. – 256 с.

22. Тренин В.Н., Магура М.И., Леонтьев С.В. Управление проектами. М. : Аланс, 2005. – 110 с.

23. Холодная М.А. Предисловие к книге: Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. / Пер. с англ. – М. : Когито-Центр, 1999. – С. 5 – 10

24. Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. / В.Д. Шадриков. – М. : Наука, 1982. – 184 с.

Ловкая Ольга. Социально-психологические факторы групповой проектной деятельности студентов. В статье обосновывается необходимость выделения отдельной группы социально-психологических факторов, существенно влияющих на создание студентами творческих учебных проектов в составе малых групп. Изложены и проанализированы результаты эмпирического исследования, в которых указывается характер влияния на групповую проектную деятельность каждого социально-психологического фактора: психологической атмосферы малой группы, групповой сплоченности, регулятивного и коммуникативно-организационного потенциалов проектных команд.

Ключевые слова: групповая проектная деятельность, учебные проекты, критерии содержательного компонента эффективности, социально-психологические факторы, социально-психологические компетенции.

Lovka Olga. The Social Psychological Factors of the Students' Group Project Work. It is stated in the paper that there is a separate group of social psychological factors, which facilitate the group project work of students, specifically creative study projects conducting by small groups of students. Empirical study is analysed and described; the results show the influence level of each factor: psychological atmosphere, group cohesion, regulative and organization-communication potential of a team.

Key words: Group Project Work of Students, Study Projects, Criteria of Content Component of Efficiency, Social Psychological Factors, Social Psychological Competence of Students